

ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جو منصوبو

ملير نئين تي ڊيم جي تعمير

سنڌ فلڊ ايمرجينسي ري-هيبيليٽيشن پروجيڪٽ (ايس ايف اي آر پي)-

اضافي ماليات

آپاشي کاتو، حڪومت سنڌ

INFOTECH SOLUTIONS & CONSULTANTS

ايگزيڪيٽو خلاصو

سند فِلد ايمرجنسي ري-هيبلٽيشن پروجيڪٽ (ايس ايف اي آر پي) جو مقصد ٻوڏ کان بچاءَ واري نظام کي مضبوط بنائڻ، آبپاشي ۽ پاڻيءَ جي نيڪال واري سرشتي ۾ بهتري آڻڻ ۽ ننڍن ڊيمن جي مرمت ڪرڻ آهي. انهيءَ کان علاوه، هي منصوبو اوچتي ٻوڏ سبب ايندڙ تباهيءَ کي گهٽائڻ لاءِ ننڍا نوان ڊيم/بچاءَ بند ٺاهڻ وارن ڪمن ۾ به شامل آهي. اميد ٿي ڪجي ته هي منصوبو 1200000 ماڻهن جي آبادي، 1810000 گهرن ۽ 3770000 ايڪڙ پوک کي طوفاني برساتن کان بچائيندو.

هي منصوبو ٽن مکيه جزن تي مشتمل آهي:

جزو 1: بنيادي ڍانچي کي ٻيهر بحال ڪرڻ، جزو 2: قدرتي آفتن جو مقابلو ڪرڻ ۽ فني مدد لاءِ ادارن کي مضبوط بنائڻ، جزو 3: منصوبي جو انتظام رکڻ.

ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جو منصوبو (اي ايس ايم پي) ماحولياتي ۽ سماجي اثرن کي گهٽائڻ لاءِ بنيادي ڍانچي جي ٻيهر بحالي يعني جزوي-1 جي ترجماني ڪري ٿو. هن جزوي ۾ ٻوڏن کان بچاءَ واري سرشتي جي تعمير يعني ضلع ملير ۾ ملير نئين وٽ ڊيم جي اڏاوت شامل آهي. ملير نئين وٽ ٻوڏ کان بچاءَ واري تجويز ڪيل ڊيم جي اوچائي 12 فوٽ آهي. هن ڊيم جو ڊزائين ائين جوڙي وئي آهي ته جيئن برسات جو گهڻي مان گهڻو پاڻي کڻي اچي ۽ ذخيرو ڪري سگهي. سرڪاري ايراضيءَ تي موجود هن ڊيم جي پروجيڪٽ ۾ ماحولياتي ۽ سماجي ٽيم سميت 148 مزدور ڪم ڪندا. اتي هڪڙي ڪئمپ ۾ مزدورن جي ڪل تعداد جو 25 سيڪڙو رهندو. پروجيڪٽ جو مقصد برساتي پاڻيءَ کان پروارن ڳوٺاڻن جو بچاءَ ڪرڻ ۽ جر جي پاڻي کي ٻيهر پرڻ آهي. انهيءَ سان پاڻي جو ڀروسو جوڳو ذريعو پيدا ٿيندو ۽ علائقي جي ترقيءَ کي هٿي ملندي.

شروعاتي چندچاڻ جي طءُ ٿيل معيار موجب، منصوبي تي عملدرآمد ٿيڻ سان گهٽ درجي جا ماحولياتي ۽ سماجي اثر پئجي سگهن ٿا. امڪان آهي ته اهي خدشا عارضي رهندا، انهن جي تلافِي ڪري سگهبي ۽ پروجيڪٽ واري ايراضيءَ تي انهن جا اثر ڊگهي عرصي تائين نه رهندا.

ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جي هن منصوبي (اي ايس ايم پي) کي عالمي بئنڪ جي تحفظ ۽ سلامتي واري ٽيم جي صلاحن سان اهڙي طرح تيار ڪيو ويو آهي جو ذيلي پروجيڪٽ ۾ گهٽ نوعيت جي خدشن جو تدارڪ ڪري سگهجي. بحاليءَ ۽ مرمت جا ڪم شيڊيول 2 جي دائري ۾ اچن ٿا. تنهنڪري، ابتدائي ماحولياتي چڪاس (آءِ اِي اِي) مڪمل ڪئي وئي آهي ۽ اڏاوتي ڪم شروع ٿيڻ کان پهرين 'ڪوبه اعتراض ناهي سرٽيفيڪيٽ' يا اين او سي ونٽ لاءِ سنڌ جي ماحولياتي تحفظ واري اٿارٽي (ايس اي پي اي) وٽ رپورٽ جمع ڪرائي وئي آهي. تاريخ 21 مئي 2024 تي 'ڪوبه اعتراض ناهي' سرٽيفيڪٽ ڪاميابيءَ سان حاصل ڪيو ويو آهي (ضميمو 12).

ذيلي پروجيڪٽ ايراضيءَ جو ماحولياتي ۽ سماجي بيس لائين، مٿاهين سطح ۽ زير زمين پاڻيءَ جي معيار سان گڏوگڏ آسپاس جي فضا ۽ گوڙ گهمسان جي سطح جي تجزئي سان طءُ ڪيو ويو. ماحولياتي معيار جي چڪاس جي بيس لائين موجب ذيلي پروجيڪٽ جي سڀني هنڌن جا انگ اکر قابل قبول سطح ۽ سنڌ اينوائرنمينٽل ڪوائٽي اسٽئنڊرڊ (ايس اي ڪيو ايس) ۽ صحت جي عالمي اداري (ڊبليو ايڇ او) جي طءُ ڪيل حدن اندر آهن. انهيءَ کان علاوه، پيئڻ جي پاڻي جي چڪاس مان ظاهر ٿيو آهي ته سڀئي زهريليون ڌاتون هڪ مخصوص حد اندر ئي آهن پر انهي ۾ گڏلاڻ، لوڻيان ۽ زهريلي بئڪٽريا جي مٿاهين سطح نظر آئي. بهرحال، ماحولياتي معيار جي چڪاس جي بيس لائين موجب ذيلي پروجيڪٽ جي سڀني هنڌن جا انگ اکر قابل قبول سطح ۽ سنڌ اينوائرنمينٽل ڪوائٽي اسٽئنڊرڊ (ايس اي ڪيو ايس) جي طءُ ڪيل حدن اندر آهن. ذيلي

پروجيڪٽ جي علائقي ۾ مقامي يا خطري ۾ پيل جانورن يا مخصوص نباتات جي ڪنهن به قسم کي بند ناهي ڪيو ويو. هي علائقا جهنگلي جانورن جي ڪنهن پناهگاه يا محفوظ قرار ڏنل علائقن جي ڀرسان ناهن.

ذيلي پروجيڪٽ جي مختلف علائقن مان زميني نمونا وٺڻ جو ڪم، ميسرس ڊڪار پاڪستان ليبارٽري ڪيو جيڪا سنڌ جي ماحولياتي تحفظ واري اٿارٽي (ايس اي پي اي) کان منظور شده آهي. سنڌ اينوائرنمينٽل ڪوالٽي اسٽئنڊرڊ 2016 (ايس اي ڪيو ايس) مطابق انهن گڏيل نمونن جي چڪاس ڪئي وئي.

ذيلي پروجيڪٽ جي ايراضي، 2 بي واري حصي ۾ اچي ٿي. انهيءَ زمين جي زلزلي جنبش ماپ (پي جي اي) 0.8 کان وٺي 1.6 تائين آهي. هتان جو گرمي پد اپريل، مئي ۽ جون مهينن ۾ 35 سيلسيس تائين پهچي وڃي ٿو. هن علائقي ۾ برساتن پوڻ جي سراسري سالياني ماپ 2.9 کان 3.36 انچ يا 75-85.5 ملي ميٽر آهي.

هن منصوبي جي مقرر ڪيل علائقي ۾ سماجي بيس لائين جوڙڻ لاءِ ڪيئي ڳوٺن ۽ آبادين ۾ سروي ڪيا ويا ۽ صلاحون ورتيون ويون. ڳوٺن جي چونڊ انهي بنياد تي ڪئي وئي ته حڪمت عملي جي حوالي سان اهي منصوبي جي اثر نفوذ واري راهداري کي ڪيترا ويجهو آهن ۽ ذيلي پروجيڪٽ تي انهن جا ڪهڙا سڌا سنوان اثر پوندا. ڳوٺن جي نمائندن ۽ ٻين مکيه شراڪت دارن، هنن قدامت جي حوالي سان سنڌ جي آبپاشي کاتي جي سرگرم ڪردار جي گهڻي تعريف ڪئي. ڳوٺاڻن مطابق، کين اميد آهي ته تجويز ڪيل سرگرمين تي عملدرآمد ٿيڻ سان سندن گهرن جو بچاءُ ٿيندو، روزي روتي ۽ آمدني جي وسيلن جي حفاظت ٿيندي، لڏپلاڻ جو خطرو گهٽجي ويندو ۽ اهڙي ريت، سندن غربت ۾ گهٽتائي ايندي.

ماحولياتي ۽ سماجي معاملن جو تدارڪ ڪرڻ لاءِ، ذيلي پروجيڪٽ جي چندڇاڻ هڪڙي فهرست وسيلي عمل ۾ آندي وئي. انفرادي فهرستون پرڻ لاءِ زميني سروي ڪيو ويو.

انهن سرويشن دوران جيڪي به ماحولياتي ۽ سماجي خدشا قلمبند ٿيا، ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جي منصوبي (اي ايس ايم پي) جي تياري دوران تن تي غور ڪيو ويو. بحاليءَ ۽ مرمت جا وڏا ڪم ڪل ايراضيءَ تائين محدود رهندا. انهي ايراضي اندر عوامي استعمال جي ڪنهن عمارت يا ڪاروباري سرگرمين جو ڪو وجود ناهي ڏنو ويو. اڻ سڌي طرح ناڪاري اثرن جو ڪاٿو تجويز ڪيل سرگرمين جي وچ واري هنڌ 500 فوٽ واري علائقي تائين لڳايو ويو. ذيلي پروجيڪٽ ويجهو قديم آثارن جي ڪا به جاءِ قدرتي ثقافتي وسيلا يا قبرستان نظر نه آيا جن جو اڏاوتي ڪمن جي نتيجي ۾ متاثر ٿيڻ جو خدشو هجي. اڏاوت واري مرحلي ۾ سماجي طور حساس جايون جهڙوڪ: مسجدون، اسڪول، بنيادي صحت مرڪز ۽ قبرستان وغيره اڻ سڌي طرح متاثر ٿيڻ جو امڪان آهي پر اهي اثر عارضي هوندا ۽ (نقصان گهٽائيندڙ تدبيرون اختيار ڪرڻ سان) انهن جي تلافِي ٿي سگهي ٿي.

اڏاوتي ڪمن ۾ آساني پيدا ڪرڻ لاءِ، ڪنهن به وڻ کي هٽائڻ جي ضرورت ناهي. تعميراتي ڪمن کي سولو بنائڻ لاءِ، اڏاوتي ڪم شروع ٿيڻ کان اڳ وڻن جي تفصيل يا انوينٽري تيار ڪئي ويندي جنهن جو ذميوار اڏاوتي ڪمن جو نيڪيدار هوندو. زميني سروي دوران ذيلي پروجيڪٽ واري علائقي ۾ ڪي به تحفظ ڏنل ٻيلا يا ڪنهن مخصوص نباتات يا جانورن جو ڪوبه خطري ۾ پيل قسم نه ڏنو ويو آهي.

تجويز ڪيل ڊيم جي حفاظت لاءِ، پهرئين بچاءُ بند طور پاڻي نيڪال جو رستو ڏنو ويو آهي. پاڻي نيڪال سرشتي جي ڊزائين اهڙي ريت ناهي وئي آهي جو 100 گزن واري ٻوڏ جو واڌو پاڻي جنهن جو فري بورڊ 4 فوٽ هجي تنهن کي حفاظت سان نيڪال ڪري سگهي. ڊيم جي فري بورڊ کي پاڻي ذخيري جي ويڪر ۽ لهر جي اوچائي مطابق رکيو ويو آهي. ڊيم جي ٽٽي پوڻ واري عمل کي ڊيم جي تفصيلي ڊزائين واري تحقيق جي حصي طور سرانجام ڏنو ويو. انهيءَ تحقيق مان معلوم ٿيو ته هن ڊيم اندر ٻوڏ جو پاڻي

ذخيرو ڪرڻ جي ننڍي گنجائش آهي ۽ اها 212 ايڪڙن کان وڌيڪ ناهي. تنهنڪري، ڊيم جي تنڻ جي صورت ۾ 4.49 ھم چورس ميل يا 11.64 ھم چورس ڪلوميٽر ايراضي ٻڌي سگھي ٿي. پاڻيءَ هيٺ ايندڙ ايراضيءَ جو نقشو ضميمي 5 طور ڏنو ويو آهي.

اڏاوتي ڪم ڪندڙ مزدورن جي پيشي سان لاڳاپيل صحت ۽ حفاظت کي يقيني بنائڻ لاءِ هڪ مڪمل طريقي ڪار تيار ڪيو ويو آهي. انهيءَ ۾ بيمارين ۽ حادثن کان بچڻ لاءِ مستقل چڪاس، مزدورن ۽ ڳوٺاڻن کي صحت-صفائي جي ڄاڻ ڏيڻ، صفائي سٿرائي لاءِ قدم کڻڻ، هنگامي بنيادن تي ترت سهائتا جي طريقن تي عمل ڪرڻ، صفائي جون گهريل سهولتون ڏيڻ، پيئڻ جو صاف پاڻي ۽ مزدورن لاءِ گند جي دٻن جي فراهمي شامل آهن. هي سمورا ڪم سنڌ فلڊ ايمرجنسي ري-هيبيليٽيشن پروجيڪٽ (ايس ايف اي آر پي) لاءِ خاص طور تيار ڪيل ليبر مئنيجمنٽ پراسيجر مطابق ۽ بغير ڪنهن رڪاوٽ جي انهي طريقي ڪار سان ڳنڍيل آهن.

سنڌ فلڊ ايمرجنسي ري-هيبيليٽيشن پروجيڪٽ (ايس ايف اي آر پي) توڙي موجوده ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جي منصوبي (اي ايس ايم پي) تي عملدرآمد لاءِ عملدرآمد وارو شعبو يا پروجيڪٽ امپليمينٽيشن يونٽ (پي آءِ يو) سنڌ جو آبپاشي کاتو ذميوار هوندو جنهن جو سربراه پراجيڪٽ ڊائريڪٽر آهي. پروجيڪٽ امپليمينٽيشن يونٽ (پي آءِ يو) ڪنسٽرڪشن سپروائيزر ڪنسلٽنٽ (سي ايس سي) جون خدمتون به حاصل ڪيون آهن جيڪو اڏاوتي ڪمن جي نگرانيءَ لاءِ ذميوار هوندو. انهي کان علاوه، اڏاوتي ڪمن جو نيڪيدار، نقصان کي گهٽ ڪرڻ وارا قدم سرانجام ڏيڻ ۽ موجوده اي ايس ايم پي ۾ ٻڌايل بين ضرورتن جي پورائي لاءِ ماحولياتي، سماجي، صحت ۽ تحفظ جو ليبر آفيسر مقرر ڪندو.

ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جي منصوبي (اي ايس ايم پي) تي عملدرآمد لاءِ -/6476000 رپين جي ڌار بجيٽ رکي وئي آهي.

